

ՄՇԽԿ

Տարեկան դիմել 10 րուր, կէս տարեկան 6 րուր:
Առանձին համարները 5 կողմով:
Թիֆլիսում գրվում են միայն կաթողիկոսական մէջ:
Ոտարարարացրելը սխալ է կամ սղակի
Խաբուս. Редакция «Мшак»

Կաթողիկոսական քաղաքում 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տան օրերից)
Յայտարարութիւնը ընդունելու է ամեն լիզուով:
Յայտարարութիւնները համար գնումով են
կիրարկուելու 2 կողմից:

ԲՈՎԱՆՎԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ, Նամակ խմբագրին,
Ներքին լուրեր: — ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ,
Ամերիկա: Աւստրո-Ունգարիա: Ֆրանսիա: Յունաս-
տան: — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ: — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ
ՆԵՐ: — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, Թիբրաց շալատան:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Քանարագաղ, 15 յունիսի

1880 թվականի դեկտեմբերի վերջերին ստա-
ցայ Միացեալ ընկ. տնօրէն ժողովը թիւ 369
նամակն հանդերձ երեք հատ հանգանակութեան
թերթով, համարաւ 148. 149. 150. որով հրաւի-
րում են օգնել մեր ազգի կրթութեան գործին,
վասնորից իբրև ազգի հարազատ զաւակ և ա-
մենախոնարհ ծառայ, սիրով յանձն առի զլուս-
տանել այս ամենահեշտ գործը, որը մեր հայերին
մէջ ամենագիտուն է, յիշեալ թերթերից մէկն
ուզարկեցի Շահրուզ պ. Գասպար Աղաւորկա-
նին որը պ. Մնացականեանի գործակատարն է,
միւսն ուզարկեցի Մէլեղիսէր պ. Գաւրիլ Գա-
նեսանին և յնդրեցի որ աշխատեն ժողովելու,
որ և մեծ ուրախութեամբ նորերս թերթերը յետ
ստացայ իրենց ժողովում գումարներով, Շահ-
րուզից № 150 թերթով քառասուն և երեք րուբլ,
և Մէլեղիսէրից իննսուն և մէկ րուբլ 50 կոպ.
որ և կը նուիրեն պարտենքին իմ անկեղծ և
ջերմ շնորհակալութիւնը. № 149 թերթովն է,
բայց ինչպէս լսեցի Բարթոլոմէոս ոմանք չար
նախանձով չեն ստորագրով, որոնց համար ես
կը մտնեմ Տէրից այնպիսիներն տայ բարի խիղճ
և բարի նախանձ. իսկ միւս թերթն ես ժողո-
վեցի թէ աստի ժամանակուորայն բնակվող-

ներից և թէ անցորդները, որոնք գոնովեամբ
ընծայեցին ազգի լուսաւորութեան համար, մի
և նոյն ժամանակ զանկանալով խորութիւն չը
դնել ազգի մէջ, ընդունել զպրոցում ամեն ազգի
մանուկներին, որոնք կը զանկան և կրթել ու
ազատել իրանց վայրենութիւնից, որ մեր եղ-
բարք և քոյրք ազատվեն անգթութեան ճանկե-
րից, և իրանց ապրուստը ճարեն իրանց սովոր-
ած գիտութիւններից, և այստեղի ժողովածն
էլ գոյացաւ երեք հարիւր քսան և հինգ րուբլի
50 կոպ., որոց գումարն միասին եղաւ 460 րուբլ
որը այս նամակին յետ ձեզ եմ ուղարկում հանգա-
նակութեան թերթերի յետ, կը խնդրեմ հասցնել
սրանք Միացեալ ընկ. և նուիրատուաց անուն-
ներն տպագրէք ձեր պատական «Մշակ» լրագ-
րի առաջիկայ թերթերի մէկի մէջ նուիրատու-
ների գիտութեան համար:

Թիւ 148 հանգանակութեան թերթն քանա-
րագաղում իմ ձեռք. Թիֆլիսներ՝ Նախչուճ խա-
չատուրեան 50 ր., Զմբուլտ Գանեսան 10 ր.,
Աննայ Յովսէփեան 5 ր., ուսու տիկնայք Н. Го-
ронович 3 ր., Евгения Панкова 3 ր., պ. պ.
Արքաճամ Նախիբեան 25 ր., Յովսէփ Մատու-
րեան 25 ր., купецъ Александръ Грановъ 25 ր.,
Պետիան Տէր-Օհանեան 20 ր., Առաքել Գանեսան
և որդիք 15 ր. 50 կ., Գրիգոր Տէր Գալովթեան
12 ր., Գաւրիլ Գրիգորեան 10 ր., Առաքել Մար-
խանեան 10 ր., Միւսէօն Ամարեան 10 ր., Գեորգ
Բարսեղեան 10 ր., Աւագ Պողոսեան 10 ր.,
Ինչիւցի վաճառական Նիկոլ Մանուկ թուրք-
ման 10 ր., Захаръ Давидовъ թիֆլիսցի 10
ր., Մովսէս Ներսիսեան 10 ր., Աւետ Անանեան
5 ր., Կերտուի Գասպարեան 5 ր., Կոնստանդին
Կոնստանդինեան 5 ր., Прапорщикъ Молоховецъ
5 ր., Աւետիս Ա. Քոչարեան 5 ր., Քրիստափոր
Արեան 5 ր., Աւետիս Հախումեան 4 ր., Յարու-
թիւն Կարապետեան 3 ր., Խաչատուր Սուր-
գով 3 ր., Գրի. . . . . 3 ր., Бенедиктъ Горо-
новичъ 3 ր., Արզուման Տէր-Յովսէփեանեան 3 ր.
և Հմայակ Փանեան 3 ր. Ամենն է 325 ր. 50 կ

Թիւ 149 հանգանակութեան թերթն Մէլեղի-
սէր Գ. Փանեանի ձեռքն. Թաղեոս Բաւարա-
նեան գործ. Տէր Օհանեան 14 ր., Մարգար Յով-
հաննիսեան 10 ր., Համարձում Նազարեղեան
10 ր., Վասիլ Բարսեղեան 10 ր., Մատթէոս
Յովսէփեան 10 ր., Գեորգ Բաղդեան 6 ր., Գա-
ւրիլ Փանեան 5 ր., Արիստակէս Եկանեան 4 ր.,
Անայա ոմն 3 ր., Սովիա Փանեան 3 ր., Յով-
հաննիս Փանեան 2 ր., Գեորգ Արեան 2 ր., Բս-
վակիմ Ղարաբանեան 2 ր., Յակովբ Ղարաբա-
նեան 2 ր., թուրք Մաշ. Սամաղ Շամարեցի 2
ր., Սահակ Հայրեան 2 ր., Կարապետ Բունե-
թեան 2 ր., Յովհաննէս Տէր Սարգսեան 1 ր. 50
կ., Մանուկ Մանուկ օզլի պարսիկ 1 ր., ա-
մենն է 91 ր. 50 կ.

Թիւ 150 հանգանակութեան թերթն Շահրու-
թում, ձեռամբ պ. Գասպար Աղաւորկեանի. Համ-
բարձում և Մովսէս գործակատարնիս Աղաւան
10 ր., գործակատար Մնացականեան 6 ր., Ղա-
զար Օհանեան 5 ր., Գասպար Մանուկ Աս-
տուածատուրեան 5 ր., կղաղքը Գաբարիա և
Յարութիւն Տէր Պետրոսեան 5 ր., Ն. Տէր Մով-
սէսեան և Ա. Իւզրաշեան 5 ր., Գրիգոր Խաչա-
տուրեան 3 ր., Сафтаръ Персиянинъ 3 ր., Ալի
Մանուկ պարսիկ 1 ր., ամենն է 43 ր. Ընդա-
մենը 460 ր.: փոստի ծախքն էլ ինձնից:

Աւետիք Փանեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Մշակի» № 121 «Թիբրաց շալատան» յո-
ղուածի վերջին թերթի գումարի մէջ սխալմամբ
քրիստոնեաների թիւը փոխանակ 335,729 լինե-
լու տպով է 100,469:

ՇՈՒՇՈՒՑ գրում են մեզ: «Տեղիս քաղաքային
պարտի մի թուրք աշակերտ այս օրերս անհե-
տացել է: Ասում են թէ նա նախանձի գոճ է

գնացել: Երեք շաբաթ է, որ պոլիցիան որո-
նում է նրան, բայց դեռ ոչինչ հետքերն էլ չեն
գտել:»

Մի նորեկ զինուոր Շուշու մէջ, իր կնոջից
նամակ ստանալով թէ իր հեռանալուց յետոյ
հայրը նրան շատ է հալածում և տան չէ պա-
հում, մտաւանջութեանից անձնապահութիւն
գործեց:

ՂԱՐԱՔԻՒՍԻՑ մեզ գրում են: «Ղարաքիւսի
պարտի համար նոր հոգաբարձուներ են հարկա-
ւոր, բայց, ինչպէս երեսու է Ալեքսանդրապոլի
հոգեւոր կառավարութիւնը լրագրներ անգամ
չէ կարգում: Նա պիտի միջամտէ, կարգադրու-
թիւն պիտի անի, թէ նրա վրայ չը կայ այդ պար-
տականութիւնը:»

Մեր թղթակիցը Ղարաքիւսից գրում է մեզ
հետեւեալը: «Իմ նամակին մէջ որ տպւած էր
«Մշակի» 109 համարում, անպարտաբար մի սը-
խալ է մտել, որ հարկաւոր եմ համարում ուղ-
ղել: Այնտեղ ասված էր որ մի օր զպրոցը
անանկուցած էր համարվի, եթէ գործերի
գրութիւնը պարզապէս անտարբեր և զանազակ
թանայ: Եւ յի կարծիքը չատ ճշմարիտ է, բայց
ոչ թէ գանձի կողմից կը մանականայ զպրոցը,
քանի որ փողերը Արսէլ է քանանայի ձեռ-
քին են: Ամեն բան կարող է պատահել զպրոցի
հետ, բայց զպրոցի փողերը ոչ մի տեղ այնքան
ապահով չեն, որքան յիշեալ քանանայի մաս.
սա անուրանալի է: Արեւմտեան մանկանալ բառը
չը պէտք է հասկանալ նիւթական կողմից:»

Վաւառական բոլոր հայրենակ քաղաքներից
ստացվող նամակները միշտ մի և նոյն գանգա-
ներ են յայտնում, կարծես թէ բոլոր նամակնե-
րը մէկից արտագրված լինելն. «մեր զպրոցը
վատ է դնում, կարող է ոչնչանալ, հոգաբար-
ձուները անհոգ են, ուսուցիչները անկարգ, տե-

ԹԻՒՐԿԱՅ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Բ. Մ. ա. ս.

Տաճկա-Հայաստանի հիւսիսային սահմանի վրա,
երբ ճանապարհորդը առաջին անգամ գնում է իր
տորը, հնթարկվում է յանկարծական փոփոխու-
թեան: Նա շինութեան աշխարհից յանկարծ
մտնում է աւերակների աշխարհ, որովհետեւ նա
իր հոտից արդէն թող է արևի Գեղամայ, Ապա-
րանի, Երևանայ և Արարատեան դաշտի խիտ
բնակված և բաւական լաւ մշակված գաւառ-
ները:

Սահմանից այն կողմ, բոլոր Ալաշկերտում
տիրում է մի խորին անայութիւն: Կենդանու-
թիւնը դադարել է այդ կողմերը գոյութիւն ու-
նենալից: Այնու էր, երբ մինք անցկացանք այդ
արգաստաբեր սարերից և ձորերից: Պարարտ արօ-
ար չօջախում էր մեր ձիերու ատղանդակները, ոչ
արածացող կենդանիք կային, ոչ գիւղեր, ոչ
մարդիկ և ոչ անգամ թռչուններ:

Ես և իմ ընկերը, երկու հոգի, այդ սարապիկի
ամայութեան մէջ, առաջ էինք գնում վաղուց
արդէն կորցրել էինք այն շաւիղը, որին այն
կողմ ճանապարհ են անուանում: Ընկերոջս
մտաւանջութիւնը փարատելու համար, ես նրան
ապահովագրի, որ Տաճկաստանում ամեն կողմը
ճանապարհ է, քանի որ ոչ մի ճանապարհ չը
կայ, միայն Տրապիզոնից Պարսկաստան տա-
նող աւերական ճանապարհն է, որ մինչև կա-
րին է շինված:

Բայց կեղծից մինչև սուրբ Յովհաննու վանքը,

մենք ոչ մի շինութեան, ոչ մի կենդանու, բացի
չորս աւազակներից, ոչ մի մարդի չը պատահե-
ցինք: Մենք պատահում էինք աւերված գիւղա-
տեղերի, ախոսների ուրվագծերը, ջրանցքների
թոււմերը ցոյց են տալիս, որ այդ վայրերը ժա-
մանակով մշակված են եղել:

Ինչ դժբաղդութիւն է այնպիսի տեղերից
անցկենալ մութ տխրութիւնը տիրում է մար-
դին, նրա մտքերը տատանվում են աղջամղջի մէջ,
որ թտփառելով հանում են այն ժամանակին,
երբ այդ վայրերը, չէն և բարեբաղդ են եղել, շի-
զական սողջկոււք, մանկուճք ծաղկիներ, բան-
ջարդէններ ևն քաղել, հովիւները, նախորդները
արածացրել են իրանց հօտերը. նրանց քաղցրա-
հնչիւն սրնգին արձագանք են տուել սիրոյ սէր
կուսանաց, տղամարդը մրմունջներ և թռչուն-
ների ճիւղերը, աշխատասէր երկրագործի ոգևո-
րել երգերը յոյս են տուել առատ հունձի և
կեանքի: Այդպիսի մտածումներն միջոցին
մարդի սէքը կրկին բացվում է թափուր լեռների
և ձորերի վրա, որոնք խորին լուսութիւնով սուր
են պահել իրանց նախնի բնակիչների տարա-
բազմութեան մրա:

Այդպէս է Տաճկա-Հայաստանի վիճակը, որին
կարելի է աւերակների և տխրութեան աշխարհ
անուանել:

Մեծ և ընդարձակ դաշտեր, կանաչազարդ հո-
վիտներ, ձաղկալի կապույտ լեռներ, բոլորը
մարդաբնակութեանից, շինութեանից, կեանքից
զազարել են:

Կարծես մի ժանտախտ, մանտարածում սրբել
ու տարել է ամենը:
Այն, տիկնայք և պարոններ, վատթար կաւա-
վարութիւնը, մի աշխարհի համար, ժանտախտից
էլ ստակալի է, Նա աւելի կտորած է անում,
աւելի մտակութիւն է տարածում:

Չանտախտը ժամանակաւոր է, կանցնի ու կեր-
թայ, բայց մի վատթար կառավարութիւն մշտնջե-
նաւոր է, նա իր թիւնաօրիշ, սպանիչ ազդեցու-
թիւնը գործ է դնում ամեն ժամանակ, ամեն օր,
ամեն բողբ:

Այսպիսի հանտարած անկենդանութեան մէջ,
տեղ տեղ օվառիսի նման ժողոված են խուճի-
խումբ գիւղեր, որոնք դեռ աննկուն աշխատու-
թեամբ կարողանում են պատերազմել սպանիչ
տարերը դեմ: Նրանք մշակում են չըջակայ հո-
ղիք, թէն վտանջ չեն որ իրանց արին քրտինքի
պտուղը իրանք պիտի վայելեն:

Այք են այդ անապատի վայրենի խտութիւնը
ամբողջ երկրագործները:

Գրանք, այնիս օճկոյրներ, ձեր համա-
րին եղբայրներն են կամ լաւ ես ասել, դրանք
պետական ճնշանց, սրածութեանց, հրաձգու-
թեանց, աւտարութեանց, սովի, ժանտախտի
դէմ կուռք և դեռ յաղթող հերոսներ և հերոս-
ների սրղիններն են, որոնք զոհել են և զոհելու
պատրաստ են ամենը, իրանց հայրենական աշ-
խարհի մի թիղ հողի համար:

Այդ անօրինակ տոկոս դատակարգին է պար-
տական ազգը իր աշխարհի հիացումը գրաւող
գոյութիւնով:

Եթէ յանդգնութիւն անգամ համարվի, իմ
կողմից, առաջին անգամ դէմ դնել այն ան-
ձանց, որոնք հաւատացնում են թէ ազգը եկե-
ղեցոյն է պահպանվել, նրանց, որոնք մասնագա-
կանութիւն կամ մի այլ պատճառ են մէջ բերում,
ես պէտք է հաստատիմ, որ այդ ամենը անհիմն
են, որ ոչ թէ կրօնն է պահպանել ազգութիւնը,
այլ աղդն է պահպանել իր կրօնը և այդ պահ-
պանութեան համար, հինգերորդ դարուցը սկը-
սած մինչև ներկայ տասն և իններորդ դարը,
կրել է ամենադառն հալածանքներ թէ կրակա-

պաշտներից, թէ քրիստոնեաներից և թէ մասն-
գականներից. այդ հալածանքների ժամանա-
կամիջոցում նա իր անդամների թիւից սնրաւ
կորուստներ է ունեցել:

918, 1252, 1393, 1431, 1580, 1600, 1607
թվականներին Յուսուփ ոտովկանից, Լէնկ-Յե-
մուրից, Խաքեանդարից, Պարսից և Օսմանցոյ
պատերազմներից, Եւրոպական յափշտակու-
թեանից և կոտորածներից պատճառած ետին
անգամ գրիթէ իրարու յաջորդած սովի բուլ-
րովին հալածեցին Հայաստանից հոյոց նախա-
րարական ցեղերը, ազատներ, ոտանիկներ, մի
խօսքով, բոլոր աղնուականութիւնը: Այդ թուա-
կանների մեծամեծ գաղթականութիւնները իրանց
հետ տարան և իրանց եկեղեցիին իր եղիկու-
պոսներով, վարդապետներով և բանաստեղծով
Բայց եկեղեցիին, այդ մի պատմական փաստ է,
որ չը կարողացաւ նրանց հայրական գոյու-
թիւնը պահպանել, որի հետ ինքն էլ մեռաւ:

Այն, հայ գիւղացին, որ աղնուական լեզուով
ուսմիկ է կոչվում, նա միայն անտասան զինա-
ցաւ, և նրա չոր, կոշտ ձեռները, որոնք ոչ թէ
կարեկցարար և յարգանքով սեղմել, այլ մենք
տեսքիցն անգամ զգում ենք, այդ աննկուն
ձեռներն էին, որ մեզ պահպանեցին ազգային
մեռելութիւնից և եթէ մի օր հանի ազգի վե-
րականդան բողբն, այդ նրանց ջլատ և հաստա-
տուն ոտների վրա միայն կարող է լինել:

Հայ գիւղացու բարձր արժանաւորութիւնը
ցոյց տալու համար, բաւական չեն միայն անո-
րոջ բաւեր, ինչպէս ես կրկնեցի՝ սրածութիւնը,
յափշտակութիւն և այլն: Այդ բաւերը ոչ մե-
ծութիւն, ոչ քանակութիւն, ոչ սաստկութիւն
և ոչ չափ են ցոյց տալիս: Մի կատարեալ գա-
ղափար կաղմուլը համար այստեղ յառաջ եմ
բերում 1877-ից 1878 թվականի միայն վասպու-

սուչը տգետ և այլն: Այ մի դարոցի մասին դեռ չենք լսել մի լաւ խօսք:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՄԵՐԻԿԱ

Մայրաքաղաքի լրագիրները ստացել են հետեւեալ հեռագիրները վաշինգտոնից: Յունիսի 20-ին առաւօտեան 9 ժամին Միւսցեալ Նահանգների նախագահ Հարֆրիլդի վրա հրացան արձակեցին: Կործնու՞մ են, որ նախագահը ծանր վէրք է ստացել: Լուր է արածված, որ նա մեռաւ, բայց ընդհանուր խառնակութեան պատճառով դրական տեղեկութիւն անկարելի է ստանալ: Սպիտակ ճան շուրջը, որտեղ տարել են վիրաւորվածին, մեծ բազմութիւն է հաւաքվել: Ասում են, որ յանցարորը կալանաւորված է: Մանրամասնութիւնները դեռ յայտնի չեն: Բժիշկները յայտնել են, որ թէև նախագահի վէրքերը վտանգաւոր են, բայց անպայման մահացու չեն: Նախագահը ուշքի վրա է: Նա հեռագրով խնդրեց իր կրնոջից գալ իր մօտ: Մարդասպանը հրաժարվում է յայտնել իր սնունդը: Ասում են, որ առաջ նա Մարսելի մէջ հիւպատոս է եղած:

Յունիսի 21-ի հեռագիրը հաղորդում է հետեւեալը: Այսօր առաւօտեան 10 ժամին հրատարակված բիւլետենի համեմատ նախագահը ամբողջ գիշերը հանդիստ էր քրնած և կազուրկած զարթեցաւ: Յոյս կայ, որ նա կառողջանայ: Նախագահի ամուսինը հասաւ արտաքոյ կարգի գնացքով: Միւսցեալ Նահանգների ամբողջ մինիստրութիւնը գիշերը հիւանդի մահճակալի մօտ անցկացրեց: Յանցարորի անունն է Եւրլ Ժիւլ Գիտո: Նա ծնված է Իլինոյս նահանգի մէջ, մի ժամանակ Օնէյդի ընկերութեան անդամ է եղել և այնուհետեւ անաջողութեամբ փաստաբանութիւն է արել: Ամենքը նրան անուանում են սկզբունքներ չունեցող մի բաղդարնդիր, որ մինչև խելա-

գարութեան ստորիճան ցանկանում էր անպատճառ երեւել իննել: Գլխաւոր լրագիրները Գիտոին անբարոյական և խելագար են անուանում: Նա պատկանում է անբաւական դեմօկրատ կուսակցութեանը և անձնական անաջողութիւնների պատճառով կամենում էր անպատճառ վրէժխնդիր լինել նախագահից:

Միացեալ Նահանգների նախագահ Հարֆրիլդի վրա հրացան արձակող յանցարոր Ժիւլ Գիտո թէ կալանաւորվելու ժամանակ և թէ բանտի մէջ մի քանի անկապ նախադասութիւններ արտասանեց, որոնցից երեւում է, թէ նա խելագար է: Երբ յանցարորին կալանաւորում էին, նա ասաց. «Նա այդ բանն արի և կամենում էի կալանաւորված լինել: Գնեիւր Արտեր այժմ նախագահ է: Ես այստեղ մի նամակ ունեմ գեներալ Շերմանի վրա, պէտք է նրան յանձնել: Ես բոլորը կը պատկեմ պոլիցիականներին: Իր թղթերը և թէվոլիւր պոլիցիականներին տալու ժամանակ յանցարորը ասաց. «Ինձ ամուր բռնեցէք և տարէք երբորդ յարկը, առաջին սենեակը: Գնեիւր Շերման շուտով կը գայ իշխանութիւնը ընդունելու համար: Արտեր և այդ բոլոր մարդիկ իմ բարեկամներ են: Ես ձեզ պոլիցիայի կառավարիչ կը նշանակեմ: Այն տան տիկինը, որի բնակարանում կենում էր Գիտո, ասաց, թէ յանցարորի վարմունքը վերջին ժամանակներում շատ օտարօտի էր: Նա պարծեւում էր, թէ ծանօթ է սենատորների հետ և թէ նրան այցելում են երեւելի անձինք, թէպէտ այդպիսի այցելուներ նա երբեք չէ ունեցել: Գիտոի հարագատ եղբայրը յայտնեց, որ յանցարորին նա միշտ խելագար է համարել Ժիւլ Գիտոի գրաւոր ցուցմունքի մէջ ասված է. «Ես անձնակալն ապէս ոչինչ թշնամութիւն չունեմ դէպի Հարֆրիլդ: Նրա մահը քաղաքական անհրաժեշտութիւն է: Ես աստուածաբան, փաստաբան և քաղաքագետ եմ:»

Հարֆրիլդ ուշքի գալով կամեցաւ իմանալ բժիշկներից իր խելական դրութիւնը:

Բժիշկը ասաց, որ Հարֆրիլդի մահը գրեթէ անխախտելի է: Հարֆրիլդ նկատեց. «Թող այդպէս լինի, եթէ իմ մահը մօտ է, ես պատրաստ եմ: Այնուհետեւ նա միթիւսութեամբ էր իր հիւանդ կնոջը և երեխաներին: Եւրօպական բոլոր թագաւորներից և կառավարութիւններից համակրական հեռագիրներ են ստացված: Վիկտորիա թագուհին երեք հեռագիր ուղարկեց, որոնք բովանդակութիւնը չափազանց բարեկամական է: Ամերիկական դեսպանատները եւրօպական քաղաքների մէջ կատարելապէս լինեն այցելուներով, որոնք ցաւակցութիւն են յայտնում պատահած դժբաղդութեան ստիճով: Առհասարակ բոլոր նշանաւոր լրագիրները համակրութեամբ են խօսում Հարֆրիլդի մասին:

ԱՄՍՏՐՈՒՆԿԱՐԻԱ

Օրվայ նշանաւոր խնդիրը Պրագայի մէջ կատարված անկարգութիւններն են, որոնք առանց հետեւանքի չը մնացին: Անկարգութիւնները այն ստորիճան մեծ էին, որ գերմանական դեսպան կոմս Բէյս ստիպված էր միջամտել գործին: Գերմանական երկու հըպատակներ, որոնք բունութիւնների ենթարկվեցան, մի հեռագիր ուղարկեցին գերմանական դեսպանին, որով խնդրեցին բաւականութիւն և նրա պաշտպանութիւնը: Պրագայի համալսարանը փակված է և մինչև ձմեռ չի բացվի: Այդպիսի անկարգութեան դուրսը մտադիր է մի գեկուցում ուղարկել կայսրին և բացատրել Պրագայի մէջ պատահած անցքերը, բայց շատերը չեն հաւանում այդ գիտաւորութեանը: Վիեննայի համայնքների խորհուրդը մի վճիռ կայացրեց, որով նա յայտնու է իր անբաւականութիւնը Պրագայի մէջ կատարված անկարգութիւնների մասին և յոյս ունի, որ կառավարութիւնը բոլոր միջոցները գործ կը զննի իր հաւատարմի հպատակներին պաշտպանելու համար: Յունիսի 30-ին երեկոյեան անկարգութիւնները կրկնվեցան Գերմանա-

ՖՐԱՆՍԻԱ

Ֆրանսիական պատգամաւորների ժողովի մէջ յունիսի 30-ին եղած վիճարանութիւններից յետոյ ամենքը համոզվեցան, որ Ալբեր Գրեվի այլ ևս չէ կարող մնալ Ալժիրայի զլխաւորնահանգապետ: Յունիսից անհանգստացնող լուրեր են ստացվում: Ֆրանսիական հիւպատոսը Աֆալսի մէջ վիրաւորված է: Ֆրանսիական պատերազմական փոքր նաւերից մէկի օֆիցերները ափ իջան հիւպատոսին պաշտպանելու համար, բայց ստիպված էին լոյալով փախչել մինչև իրանց նաւը: Կարագրված է անյապագ գորքեր ուղարկել Աֆալս, որով-

բական նահանգում, այս լուստարեալ տասն և իններորդ գարում կատարված նորաստորութեանց ցուցակը, որ ժողոված եմ վանայ առաջնորդարանի արձանագրութիւններից:

Յիշեալ թուականում թէ կառավարութեանը և թէ քրդերի ձեռքով յափշտակված է նայ դիւզաբներէից 72,971 ոչխար:

Յափշտակված է 8,676 եղ: Եղջների մի մասի յափշտակութեան եղանակը շատ նետաքրքրական է: Անցեալ սուս-թիւրքական պատերազմին դիւզաբները, սէրութեան պահանջով, ստիպված էին բռնի պաշարեղէններ դնարել Օսմանեան բանակին, և իրանց սեփական եղջերով բանակումը տեղափոխել: Յետագարձին գիւզաքի կողպվում էին, եղջերը յափշտակվում և բանակի մէջ մորթվում էին, զօրքերին կերակրելու համար: Եղջ երկրորդները, զրկվելով նաև բեռան ջլալներից, պատարկ լալով յետ էին դառնում: Յափշտակված է 4889 կով, 658 ջորի, 732 ձի, 738 գոմէշ, 564 էջ:

Յափշտակված է 46 հրացան: Ուրեմն 1877-ին վասպուրական նահանգում 241,324 բնակիչ նայերի մօտ, միայն 46 հրացան է գտնվել:

Բնութեամբ առնված է 35,329 չափ ցորեն, ամեն մի չափը չորս պուլ ճաշելով, կանէ 141,316 պուլ:

Կողպում են 19 վանքեր և եկեղեցիներ, Սպանված են 152 մարդ: Բռնի կրօնափոխ եղած են 44 անձինք: Առեւանգած են 38 կանայք: Կատարված են 105 հրդեհներ:

Իսկ կողպում են սաւն կանկարասներ, երկրագործական, ջրաղացի, արհեստի վերաբերեալ գործիքներ, զգեստներ, ուտելիչէններ, ինչպէս նա, ձու, եղ. պանիր, ձաւար, յաւ, կաշառք և այլն, որոնք մանրամասնաբար գրված են ար-

ձանագրութիւնների մէջ, բոլորը գրամի վերածելով, մեռա հասնում է 12,362,127 գրամուշ, մօտաւորապէս 1,000,000 բ:

Պատերազմի տարին գիւզաքի բարբարոսութիւններից ազտակալու համար, իրանց ընտանեկան իրեղէնները թաղեցին հողում և փախան տարել: Այդ իրեղէնների մեծ մասը քրդերը հանեցին տարան, մնացած մասը փտաւ հողի մէջ: Այս վեամներն ևս մտցրած է վերայիշեալ գումարի մէջ:

Table with 2 columns: Description and Amount. Includes items like 72,971 ոչխար, 8,676 եղ, 4,889 կով, 105,987 պուլ ցորեն, 738 գոմէշ, 658 ջորի, 732 ձի, 564 էջ.

Այս ճաշից գուրս է մեռած թղթապարմի, պղնձի գրամի ֆեալը, որոնք բոլորովին իրանց արժէքը կորցնելով, չրջակայութիւնից գուրս ընկան: Մետաղք գրամներ, որոնք իրանց արժողութեան կէտ կորցրին: Կանտիլաների ֆեալ: Այս ամեն գրամական ֆեալները անգլիական մի լրագիր 50 միլիօնի է հասցնում: Կողպում են 19 վանքերի ֆեալը, 105 հրդեհների ֆեալը, վանայ հրդեհի ֆեալը 200,000 օսմանեան սակու, մօտ 1,000,000 բ. կարողութիւն աչրվեց, լնդա-

մեն վնասը կարելի է մօտաւորապէս 7,000,000 բ. հասցնել, որ վասպուրական նահանգի համար սարտափելի մեծ գումար է:

Յաւեղանքն և այդ ամենի վրա անցեալ տարվայ ստիպելով, երեւակեցեք ուրեմն, մեծապատիւ ունեղիրներ, թէ այդ աշխարհի տրնտեսական միջակը ինչ աստիճանի մէջ կարող է լինել:

Չարմանալի չէ ուրեմն, որ այդ բիւր անգամ սովերի, համաճարակ ժանտախտների, հրդեհների, պատերազմների, սպանութեանց, յափշտակութեանց և ամեն տեսակ նորաստորութեանց ենթարկված ժողովուրդը դեռ իրան նորաստաւարող բարբարոսներից կրկնապատիկ բարձր է թւով, բարձր է բարոյականութեամբ, բարձր է մտաւոր և նրթական կարողութեամբ:

Տօկուն, անյուսաճառ աշխատութիւնը միշտ հրաջքներ է գործում:

Մինչ թիւրքերը վերջին պատերազմի ժամանակ աննկարագրելի բնութեանց ենթարկեցին հայերին, դատարկելով նրանց պաշարեղէնների ամբարները, զրկելով նրանց երկրագործական գործիքներից և կենդանիներից, կողպելով նրանց վերջին կարողութիւնը, այրելով գիւղերում գէղերը, մարգանքերը, քաղաքներում վաճառանոցները, սննդը, կարծում էին, որ այդ արեւելեան ինդի նաւոյցը, պատճառը էրմէնի կեպտերները ոչընչացան և շուտով կենդանութեան վերջին շունչը կը փչեն: Յանկարծ վրատակների, հրկիւղեալ միւրի միջին ֆիւնիկի պէս վերանորոգվեց նայն, թօթափելով իր դարաւոր ստորացնող թմբութիւնը, վեր կացաւ և պաշտպանվելու, զէնքի պէտք զգաց: Նրա պանդուխտ ազգակիցները տեսնելով նրանց անհաւատար կրուի ձգնածամբ, ամեն կողմից օգնութեան հասան,